

O. G. Skagestad:

Antarktis i sikkerhetspolitisk perspektiv

Polarområdene — Arktis og Antarktis — er i våre dager gjenstand for en utvikling av gjennomgripende art. Det vesentligste trekk ved denne utviklingen er at mennesket gjennom moderne teknologi gradvis overvinnet de ugjestimilde naturbetingelser som tidligere har vært en av-egjørende hindring for opphold og virksomhet på permanent basis i jordens issoner.

Et sekundært — men i politisk henseende viktig — trekk ved denne utviklingen, er dannelsen av nye spenningslinjer og nye spenningsmønstre. Dette gjelder for såvidt ikke bare spesielt polarområdene, men også de «nye territorier» i videre forstand. Områder som var — og tildels fremdeles er — herreløse i politisk og rettslig forstand, har blitt åpnet for systematisk utforskning og tildels også kommer-siell utnyttelse. I denne virksomheten har en rekke stater blitt involvert. Disse forhold har resultert i internasjonale interessenotsetninger. Konfliktstoff har avleiret seg og skapt *sikkerhetspolitiske problemer*.

Dette utviklingsbilde, som er et gjennomgående element i den så-kalte «nye territorier-problematikk»,¹ finner vi også igjen i det konkrete eksempel Antarktis.

Når det gjelder de sikkerhetspolitiske betraktningmåter, er det for Antarktis' vedkommende rimelig å anlegge et relativt vidspennende perspektiv, skjønt man bør være oppmerksom på at det såkalte «utvidede sikkerhetspolitikk-begrep» lett kan utvides *ad absurdum*. Som kjent er sikkerhetspolitikk og militær strategi ikke identiske størrelser, men militærstrategiske faktorer må nødvendigvis veie tungt i enhver sikkerhetspolitisk vurdering. Der er derfor av interesse å ha klart for seg hvilke faktorer som bestemmer et gitt områdes militærstrategiske betydning. I en sikkerhetspolitisk analyse av *Arktis* legger forsker *Willy Østrem* spesielt vekt på 5 slike faktorer; henholdsvis: 2

- (1) Geografisk nærhet.
- (2) Geografit/topografi.
- (3) Egenverdi; (a) objektiv, (b) persipert.
- (4) Strategiske doktriner.
- (5) Teknologisk utvikling.

766

Alle disse faktorer har, som vi skal se, også relevans for Antarktis, om enn tildels både i annen grad og på annen måte enn hva tilfellet er i Arktis.

På bakgrunn av de forutgående betraktninger skal vi i forsettelsen ta nærmere for oss den sikkerhetspolitiske utvikling i Antarktis frem til idag, videre beskrive og analysere den særregne sikkerhetspolitiske status verdensdelen har i kraft av Antarktis-traktatens sone-arrangement, og endelig drøfte visse sikkerhetspolitiske interessante sider ved dagens situasjon, en situasjon som bl. a. i økende grad bærer preg av de problemer en eventuell fremtidig ressursutnyttelse reiser.

Til Antarktis regnes først og fremst selve Sydpol-kontinentet (Antarktika), dernest de tiliggende havområder med øyer og mer eller mindre permanente isdannelser. I videste forstand kan man også regne med det såkalte Sub-Antarktis, som omfatter havstrekninger og øyer nordover til ca. 50° s.b. Vi har i alle fall å gjøre med enorme områder: Det antarktiske kontinent alene dekker vel 14 millioner km², Syd-Islandet ytterligere ca. 50 millioner km². Disse områdene er så godt som folketomme; den totale befolkning i Antarktis overstiger knapt et par tusen, vesentlig forskningspersonell, med den største konsentrasjon i den amerikanske McMurdobasen. Avstandene fra Antarktis til de befolkede deler av verden er meget store; de nærmest liggende stater er Chile, Argentina, Syd-Afrika, Australia og New Zealand. Selv den korteste av disse strekningene, nemlig passasjen mellom Den antarktiske halvøy og Kapp Horn i Syd-Amerika, er imidlertid hele 1100 km, noe som tør illustrere hvor uendelig avsideliggende Antarktis egentlig er. Vi bør ha dette in mente nå det gjelder den *geografiske nærhetsfaktoren* som ble nevnt med hensyn til et områdes militærstrategiske betydning. Med henblikk på faktoren *geografit/topografi*, skal vi bare slå fast at Antarktis under ett har et strengere klima og er vanskeligere tilgjengelig enn noe annet område av nevnevendig omfang på Jordens overflate. Jeg skal ikke her innlate meg på noen inngående drøftelse av områdets *egenverdi* (et forhold som, i parentes bemerket, har blitt gjenstand for adskillige spekulasjoner i de senere år), men ganske kort bemerke at den eneste utnyttelsesvirksomhet av betydning hittil har vært hvalfangsten i Syd-Islandet (som har mistet meget av sin tidligere betydning), og at utsiktene for-øvrig til noen umiddelbart forestående storslått økonomisk utnyttelse av Antarktis synes ytterst beskjedne. (Når det gjelder de øvrige for-annevnte faktorer, *strategiske doktriner* og *teknologisk utvikling*, er

disse faktorer av en mer ekstrem karakter — dvs. ikke som sådanne knyttet til Antarktis — og skal derfor ikke tas opp i denne omgang.)

Mot den bakgrunn som her er skissert, tør det neppe overraske noen å lære at Antarktis *aldri* har vært noe sikkerhetspolitisk spenningsfelt av første rang. Verdensdelens historie viser likevel at den ikke er helt uten betydning og interesse i sikkerhetspolitisk henseende.

De første alvorlige forsøk på å utnytte Antarktis i strategisk øyemed fant sted under den 2. verdenskrig, da tyskerne drev sjømilitære operasjoner i og fra antarktiske føyvann og bl. a. anla ubåtbaser på enkelte subantarktiske øyer.

I etterkrigstiden var det spesielt *to forhold* som spitte inn med hensyn til den sikkerhetspolitiske utvikling i denne verdensdelen. ³ *Det ene forhold* var de tildels motsidende krav som var satt frem om suverenitet over områder i Antarktis. Allerede i 1908 hadde således Storbritannia gjort krav på en sektor syd for Falklandsøyene. I mellomkrigstiden ble også britenes samvelddepartnere New Zealand og Australia trukket inn i det politiske spill med krav (henholdsvis i 1923 og 1933) på to nye sektorer av det antarktiske kontinent. Også Frankrike gjorde i 1924 krav på en smal sektor. Norges politikk var i første omgang å avstå fra å fremsette slike krav, da man mente at ingen stat kunne utøve effektiv suverenitet over slike ubeboede og utilgjengelige områder som det her var tale om. Urvikingen førte imidlertid til et kappløp om å sikre seg kravområder, og i dette kappløpet ble også Norge med. I 1928 annekterte Norge Bouvetøya og i 1931 Peter I's øy. Det hensyn som fra norsk side gjorde seg særlig gjeldende, var frykten for at den norske hvalfangstnæringen skulle bli skadelidende dersom andre nasjoner skulle få kontroll over øyene i Syd-Ishavet og over fastlandet innenfor. Denne frykten ble særlig aksentuert i 1938—39, da Tyskland sendte avgårde en ekspedisjon til en del av Antarktis som ingen ennå hadde gjort krav på, men som var blitt oppdaget og utforsket av nordmenn, og hvor Norge derfor mente å ha fortrinnsrett. I 1939 ble derfor også dette området — det såkalte Dronning Maud Land — annektert av Norge, nærmest som en forhåndsreaksjon på de tyske planer. I 1940 og 1942 kom også Chile og Argentina med i kappløpet ved at de gjorde krav på antarktiske sektorer rett syd for sine egne nasjonale territorier. De chilenske og argentinse krav overlappet delvis hverandre, dessuten gjaldt de en del av det område Storbritannia allerede i forveien hadde gjort krav på. Dermed var det duket for den suverenitetskonflikt som man fikk i Antarktis i

etterkrigstiden, spesielt mellom Storbritannia og de to latinamerikanske land. Noen ord skal nevnes når det gjelder denne suverenitetskonfliktens ytringer. Selv om tvisten i første rekke foregikk på det diplomatiske plan, kom den også til uttrykk i demonstrasjoner av militære maktmidler, så som sjømilitær patruljering. I 1948—49 var motsetningene så tilspisset at faren for militære sammenstøt dukket opp. For å unngå dette ble det mellom Storbritannia, Argentina og Chile inngått en avtale om ikke å sende krigsskip syd for 60° s.b.⁴ Avtalen var ettårig, og var forutsatt å skulle fornyes hvert år. Dette ble også gjennomført i noen år, men episodene tok ikke slutt, og særlig tilspisset ble konflikten i 1952—53. Som eksempel her kan nevnes den såkalte «Hope Bay-affæren», da argentinse styrker åpnet maskingeværild mot en ubevæpnet britisk landgangsbat ved en øy som begge parter krevet, noe som førte til en britisk motaksjon under dekning av skipsartilleriild noen dager senere. Disse episodene var ublodige og hadde vel et noe komisk skjær av «operette-krig», men illustrerer likevel den latente spenning i Vest-Antarktis; en spenning som særlig gjaldt forholdet mellom Argentina og Storbritannia. En sterkt medvirkende årsak til det argentinisk/britiske spenningsforholdet var tvisten mellom de to land vedrørende Falklandsøyene. Denne saken skjærpet suverenitets tvisten i selve Antarktis. Både når det gjaldt Falklandsøyene og de omstridte deler av Antarktis, forsøkte britene i disse årene gjenatte ganger å få brakt tvistene inn for Den internasjonale domstol i Haag, men dette satte latinamerikanerne seg konsekvant imot.

Det annet forhold som satte sitt preg på den sikkerhetspolitiske utvikling i Antarktis, var faren for at verdensdelen på en eller annen måte skulle bli trukket inn i den kalde krigen. Dette var et forhold som hadde flere interessante fasetter: Både USA og Sovjet-Unionen var potensielle kravhavere. Etter den 2. verdenskrig sto USA frem som den klart mest aktive nasjon i Antarktis, og en ikke uvesentlig del av den amerikanske virksomheten hadde karakteren av testing av militært personell og utstyr under ekstreme polarforhold. (Dette gjaldt bl. a. med hensyn til den største ekspedisjon som noensinne er gått av stabelen til Antarktis; Operasjon «High Jump» i 1947).⁵ På sovjetisk hold ble den amerikanske virksomhet i Antarktis entydig oppfattet som ledd i påståtte amerikanske krigsforberedelser mot SSSR i *Arktis*. På den annen side, da russerne selv etablerte seg med vitenskapelige baser innenfor den australske sektor i Antarktis i 1956,

disse faktorer av en mer ekstern karakter — dvs. ikke som sådanne knyttet til Antarktis — og skal derfor ikke tas opp i denne omgang.)

Mot den bakgrunn som her er skissert, tør det neppe overraske noen å lære at Antarktis *aldri* har vært noe sikkerhetspolitisk spenningsfelt av første rang. Verdensdelens historie viser likevel at den ikke er helt uten betydning og interesse i sikkerhetspolitisk henseende.

De første alvorlige forsøk på å utnytte Antarktis i strategisk øye-med fant sted under den 2. verdenskrig, da tyskerne drev sjømilitære operasjoner i og fra antarktiske farvaan og bl. a. anla ubåtbaser på enkelte subantarktiske øyer.

I etterkrigstiden var det spesielt *to forhold* som spilte inn med hensyn til den sikkerhetspolitiske utvikling i denne verdensdelen. ³ *Det ene forhold* var de tildels motstridende krav som var satt frem om suverenitet over områder i Antarktis. Allerede i 1908 hadde således Storbritannia gjort krav på en sektor syd for Falklandsøyene. I mellomkrigstiden ble også brienes samveldepartnere New Zealand og Australia trukket inn i det politiske spill med krav (henholdsvis i 1923 og 1933) på to nye sektorer av det antarktiske kontinent. Også Frankrike gjorde i 1924 krav på en smal sektor. Norges politikk var i første omgang å avstå fra å fremsette slike krav, da man mente at ingen stat kunne utøve effektiv suverenitet over slike ubeboede og utilgjengelige områder som det her var tale om. Utviklingen førte imidlertid til et kappløp om å sikre seg kravområder, og i dette kappløpet ble også Norge med. I 1928 annekterte Norge Bouvetøya og i 1931 Peter I's øy. Det hensyn som fra norsk side gjorde seg særlig gjeldende, var frykten for at den norske hvalfangstnæringen skulle bli skadeidende dersom andre nasjoner skulle få kontroll over øyene i Syd-Ishavet og over fastlandet innenfor. Denne frykten ble særlig aksentuert i 1938—39, da Tyskland sendte avgårde en ekspedisjon til en del av Antarktis som ingen ennå hadde gjort krav på, men som var blitt oppdaget og utforsket av nordmenn, og hvor Norge derfor mente å ha fortrinnsrett. I 1939 ble derfor også dette området — det såkalte Dronning Maud Land — annektert av Norge, nærmest som en forhåndsreaksjon på de tyske planer. I 1940 og 1942 kom også Chile og Argentina med i kappløpet ved at de gjorde krav på antarktiske sektorer rett syd for sine egne nasjonale territorier. De chilenske og argentinske krav overlappet delvis hverandre, dessuten gjaldt de en del av det område Storbritannia allerede i forveien hadde gjort krav på. Dermed var det duket for den suverenitetskonflikt som man fikk i Antarktis i

etterkrigstiden, spesielt mellom Storbritannia og de to latinamerikanske land. Noen ord skal nevnes når det gjelder denne suverenitetskonfliktens ytringer. Selv om tvisten i første rekke foregikk på det diplomatiske plan, kom den også til uttrykk i demonstrasjoner av militære maktmidler, så som sjømilitær patruljering. I 1948—49 var motsetningene så tilspisset at faren for militære sammenstøt dukket opp. For å unngå dette ble det mellom Storbritannia, Argentina og Chile inngått en avtale om ikke å sende krigsskip syd for 60° s.b. ⁴ Avtalen var ettårig, og var forutsatt å skulle fornyes hvert år. Dette ble også gjennomført i noen år, men episodene tok ikke slutt, og særlig tilspisset ble konflikten i 1952—53. Som eksempel her kan nevnes den såkalte «Hope Bay-affæren», da argentiniske styrker åpnet maskingeværild mot en ubevæpnet britisk landgangsbåt ved en øy som begge parter krevet, noe som førte til en britisk motaksjon under dekning av skipsartilleriild noen dager senere. Disse episodene var ublodige og hadde vel et noe komisk skjær av «operette-krig», men illustrerer likevel den latente spenning i Vest-Antarktis; en spenning som særlig gjaldt forholdet mellom Argentina og Storbritannia. En sterkt medvirkende årsak til det argentinsk/britiske spenningsforholdet var tvisten mellom de to land vedrørende Falklandsøyene. Denne saken skjerpet suverenitetsvisten i selve Antarktis. Både når det gjaldt Falklandsøyene og de omstridte deler av Antarktis, forsøkte briene i disse årene gjentatte ganger å få brakt tvistene inn for Den internasjonale domstol i Haag, men dette satte latinamerikanerne seg konsekvant imot.

Det annet forhold som satte sitt preg på den sikkerhetspolitiske utvikling i Antarktis, var faren for at verdensdelen på en eller annen måte skulle bli trukket inn i den kalde krigen. Dette var et forhold som hadde flere interessante fasetter: Både USA og Sovjet-Unionen var potensielle kravhavere. Etter den 2. verdenskrig sto USA frem som den klart mest aktive nasjon i Antarktis, og en ikke uvesentlig del av den amerikanske virksomheten hadde karakteren av testing av militært personell og utstyr under ekstrene polarforhold. (Dette gjaldt bl. a. med hensyn til den største ekspedisjon som noensinne er gått av stabelen til Antarktis; Operasjon «High Jump» i 1947). ⁵ På sovjetisk hold ble den amerikanske virksomhet i Antarktis entydig oppfattet som ledd i påståtte amerikanske krigsforberedelser mot SSSR i *Arktis*. På den annen side, da russerne selv etablerte seg med vitenskapelige baser innenfor den australske sektor i Antarktis i 1956,

skapte dette på vestlig hold adskillig bekymring og spekulasjoner omkring mulige sovjetiske militærstrategiske motiver og hensikter.⁶ Som et moment som ytterligere bidro til å aksentuere den kaldkrigs-konstellasjon som her er skissert, skal man også merke seg det forhold at spørsmålet om bruk av Antarktis for kjernerysiske prøve-formål var særlig aktuelt i midten av 1950-årene.

De forhold som jeg her har omtalt, lå til grunn for den sikkerhetspolitiske situasjon som rådet i Antarktis i slutten av 1950-årene. Denne situasjon ble søkt brakt under kontroll i og med inngåelsen av *Antarktis-traktaten* av 1. desember 1959. Denne i flere henseender unike internasjonale avtale var resultatet av forhandlinger som var basert på et amerikansk utspill, hvor et uttrykkelig hovedformål var å oppnå «internasjonal enighet for å sikre at Antarktis bare blir brukt for fredelige formål».⁷

Antarktis-traktaten ble inngått mellom 12 parter, nemlig de 7 kravhavere (jfr. foran) Storbritannia, New Zealand, Frankrike, Australia, Norge, Chile og Argentina, samt de 5 ikke-kravhavere USA, Sovjet-Unionen, Japan, Belgia og Syd-Afrika. Disse 12 omtatt samtlige stater som hadde lagt for dagen aktive interesser i Antarktis. Det er også verd å merke seg at de samme 12 stater umiddelbart i forveien i samarbeid hadde gjennomført et meget vellykket internasjonalt forskningsprogram i Antarktis — Det Internasjonale Geofysiske Ar (IGY), 1957—58. De positive erfaringer fra IGY ble, som vi senere skal se, av adskillig betydning når det gjaldt å få istand Antarktis-traktaten.

Antarktis-traktaten omhandler flere saksområder, som vi her ikke skal komme nærmere inn på. Det vesentlige i den foreliggende sammenheng er at traktaten *definerer og regulerer den sikkerhetspolitiske status* for denne verdensdelen (eller nærmere presisert, alt land, øyer og permanente isdannelse syd for 60° s.b.). For såvidt er Antarkis-traktaten hva vi kan kalle et sikkerhetspolitisk *some-arrangement*. De deler av Antarkis-traktaten som har særlig sikkerhetspolitisk interesse, er artiklene I, V og VII. I traktatens artikkel I heter det at:

1. Antarktis skal bare brukes til fredelige formål. Blant annet skal enhver virksomhet av militær art, så som opprettelse av militærbaser og befestninger, iverksettelse av militærmanøvrer såvel som prøving av enhver art av våpen, være forbudt.
2. Nærstående traktat skal ikke hindre bruken av militært personell eller utstyr til vitenskapelig forskning eller ethvert annet fredelig formål.

Artikkel V — også kalt «atomparagrafen» — lyder som følger:

1. Enhver kjernerysisk eksplosjon i Antarktis og henleggelse av radioaktivt avfall der, skal være forbudt.
2. Dersom det blir inngått internasjonale avtaler om bruken av kjernerysisk energi, imbefattet kjernerysiske eksplosjoner og anbringelsen av kjernerysisk avfall, som alle de kontraherende parter hvis representanter er berettiget til å delta i de møter som det er truffet bestemmelser om i artikkel IX, er parter i, skal de regler som fastsettes under slike avtaler komme til anvendelse i Antarktis.

Om artikkel V (annet ledd) kan man således si at traktaten her antesiperer Prøvestansavtalen av 12. august 1963, i og med at det slås fast at i tilfelle en slik type avtale treffes — med tilfredelse av Antarktis-traktatens konsultative parter — skal denne avtale også gjelde for Antarktis.

Antarktis-traktatens artikkel VII — den såkalt «inspeksjonsparagrafen» — er relativt omfangsrik, men såvidt interessant at den likevel skal hisettes *in extenso*:

1. For å fremme formålene med og sikre etterlevelsen av nærstående traktat, skal enhver kontraherende part hvis representanter er berettiget til å delta i de møter som er nevnt i traktatens artikkel IX, ha rett til å utpeke observatører til å utføre enhver inspeksjon som det er gitt bestemmelser om i nærstående artikkel. Observatørene skal være borgere av den kontraherende part som utpeker dem. Observatørens navn skal meddeles alle de øvrige parter som har rett til å utpeke observatører, og tilsvarende meddelelse skal gis om opphøret av deres ansettelse.
2. Hver observatør som er utpekt i overensstemmelse med forskriftene i punkt 1 i denne artikkel skal til enhver tid ha fullstendig fri adgang til ethvert område i Antarktis.
3. Alle områder i Antarktis, herunder alle stasjoner, anlegg og utstyr innen disse landområder og alle skip og fly som er i ferd med å bringe i land eller ta ombord last eller personell i Antarktis skal til enhver tid være tilgjengelige for inspeksjon

av enhver observatør som er utpekt overensstemmende med punkt 1 i denne artikkel.

4. Observasjon fra luften kan utføres til enhver tid over ethvert område i Antarktis av enhver kontraherende part som har rett til å utpeke observatører.

5. Hver kontraherende part skal, når nærverende traktat trer i kraft for dens vedkommende, og deretter på forhånd, gi de øvrige kontraherende parter underretning om:

- (a) alle ekspedisjoner til og i Antarktis når det gjelder dens skip eller borgere, og alle ekspedisjoner til Antarktis som oppsettes på eller avgår fra dens territorium;
- (b) alle stasjoner i Antarktis som er benannet med dens borgere; og
- (c) alt militært mannskap eller utstyr som den har til hensikt å bringe inn i Antarktis under de betingelser som er fastsatt i punkt 2 i artikkel I i nærverende traktat.

Et særtrekk ved Antarktistraktaten som det ellers er verdt å merke seg i vår sammenheng, er den *konsultasjons-ordning* som ble knesatt i traktatens art. IX: Partene skal i henhold til denne bestemmelse med passende mellomrom ha konsultative møter for å drøfte saker av felles interesse og eventuelt anbefale overfor sine regjeringer tiltak for å fremme traktatens hensikt.⁸

Det sikkerhetspolitiske some-arrangement som vi har å gjøre med i Antarktis, samt det internasjonale samarbeid som er organisert i Antarktistraktaten, kan vi for enkelhets skyld kalle «Antarktis-modellen», idet vi betrakter disse sider ved traktaten som en modell for løsning av sikkerhetspolitiske problemer; en «modell» i den forstand at man kan forestille seg muligheten av at dens elementer i større eller mindre grad kan søkes anvendt på andre områder, i annen regional sammenheng. Den sikkerhetspolitiske problemløsningsmodell som vi således har å gjøre med, har visse karakteristiske trekk som skal fremheves:⁹

- (1) *Ordningen gjelder* et eksakt avgrenset geografisk område, — en «*sone*».
- (2) *Ordningen innebærer fullstendig demilitarisering og nøytralisering* av det aktuelle område.
- (3) *Ansvar* for å opprettholde områdets sikkerhetspolitiske status

pålegges hver enkelt av traktatpartene for så vidt angår den virksomhet hver enkelt part måtte bedrive. Partene tiltar seg også myndighet og ansvar for å hindre tredje parter i å bedrive virksomhet i strid med den sikkerhetspolitiske status som er etablert.

(4) Partene pålegges innbyrdes *informasjonsplikt* med hensyn til deres respektive virksomheter innenfor traktatområdet.

(5) *Ordningen gir* hver enkelt traktatpart rett til å foreta ubegrensede *inspeksjoner* av andre og eventuelle tredje parters installasjoner og virksomhet innenfor det angitte område, for å kontrollere at dets sikkerhetspolitiske status bibeholdes. Inspeksjons-funksjonen ivaretas også indirekte via en generell *nærverers-rett*.

(6) Det finnes *intet særskilt apparat for håndhevelse* av den ordning som er etablert, og det finnes heller ingen regler om positive sanksjoner i tilfelle av krenkelse av områdets sikkerhetspolitiske status.

Vi skal senere se noe nærmere på denne modellen, bl. a. når det gjelder dens relevans for de aktuelle sikkerhetspolitiske problemer. La oss imidlertid først ta for oss *modellens forutsetninger*; jeg tenker her på de *behov* og de *muligheter* som forelå for den ordning som kom istand.¹⁰

Når det gjelder *behovet*, så fulgte dette i megen grad av det sikkerhetspolitiske problemstoff som vi i det foregående så at hadde hopet seg opp i Antarktits i annen halvdel av 1950-årene, altså:

- Den latente konflikt mellom de stater som gjorde suverenitetskrav gjeldende, og de stater som ikke hevdet slike krav.
- Den latente — og stundom manifeste — konflikt mellom enkelte av krahaverne innbyrdes.
- Frykten for at den kalde krigen skulle gjøre sitt inntog også i Antarktis, og eventuelt medføre militære befestninger, supermarkts-konfrontasjoner og øket sikkerhetspolitisk spenning i denne del av verden.
- Muligheten av forskjellige former for militær bruk — f. eks. utprøving av våpensystemer og annet militært materielle — noe som nå var i ferd med å bli mulig i Antarktis p.g.a. moderne teknikk.
- Frykten (særlig blant stater på den sydlige halvkule) for at Antarktis skulle bli tatt i bruk for kjernefysiske prøvespeningsformål.

Det sikkerhetspolitiske problemstoff lå altså hovedsakelig på det *latente* plan. I strategisk og sikkerhetspolitisk henseende var Antarktiss fremdeles nærmest et vakuum. De behov som ble erkjent for å få etablert en omfattende sikkerhetspolitisk ordning, fulgte ikke så meget av den aktuelle situasjon som av *usikkerheten* med hensyn til hva den videre utvikling måtte bringe.

Et viktig forhold i denne sammenheng, er det vi kan kalle *adgangsproblematikken*, som særlig besto i følgende:

— Visse ikke-kravhavere (særlig USA's men også SSSR's og Japans) ønske om adgang til å drive virksomhet uhindret i hele Antarktis. Dette ønsket man å oppnå uten selv å måtte gjøre territoriale krav, da noe slikt ville *nødvendigvis* anerkjennelse av andre staters rett til å gjøre krav, og dermed anerkjennelse av den enkelte stats rett til å begrense adgangen til de krevende områder.

— Frykten blant kravhaverne for at deres suverenitetskrav skulle bli utthulet — og deres egne aksjonsmuligheter derved bli truet — hvis prinsippet om fri adgang til alle deler av Antarktiss ble stadfestet.

Med hensyn til adgangsproblematikken var USA's og Sovjet-Unionens rolle en avgjørende faktor. Disse to stater stod i 1950-årene — i kraft av sin omfattende forskningsvirksomhet og sin overlegne operative evne — frem som de viktigste interessenter i Antarktiss. Ingen av de to supermaktene anerkjente eller respekterte de krav som tidligere var blitt fremsatt fra andre stater om suverenitet over antarktiske territorier. Supermaktene formelle standpunkter kombinert med deres faktiske virksomhet måtte nødvendigvis medføre at adgangsproblematikken ble et delikat og tildels betent politisk tema.

I tillegg til det sikkerhetspolitiske problemstoff som lå og ulmet, var det også et forhold av ikke-sikkerhetspolitisk art som ytterligere skjøtpot behovet for et omfattende sikkerhetspolitisk arrangement vedrørende Antarktiss. Det siktes her til hensynet til det internasjonale vitenskapelige samarbeid som var kommet igang under IGY (jfr. foran), — et samarbeid som partene ønsket å utbygge videre. Dette samarbeid hadde blitt mulig takket være at partene ikke hadde uoversiktelige aktuelle sikkerhetspolitiske interesser å ta hensyn til i Antarktiss; det foreliggende konfliktnivå var tross alt tilstrekkelig lavt til at man kunne samarbeide på det vitenskapelige plan. Det syntes imidlertid

å være grunn til å regne med at et eventuelt militærstrategisk engasjement fra noen av partenes side ville kunne rokke ved forutsetningene for et videre samarbeid. En bred sikkerhetspolitisk ordning for hele Antarktiss syntes i denne situasjon å være et effektivt forebyggende tiltak.

Nøktrent vurdert kan ikke den sikkerhetspolitiske situasjon i Antarktiss i annen halvdel av 1950-årene sies å ha vært direkte krisebetont. Det latente sikkerhetspolitiske problemstoff hadde ikke manifestert seg i noen åpen konflikt. Situasjonen var likevel — spesielt hva angikk de mer langsiktige fremtidsperspektiver — så pass labil og usikker at de berørte parter erkjente behovet for en sikkerhetspolitisk ordning som kunne avverge at utviklingen tok en uønsket retning. Samtidig som det altså forelå et klart og erkjent behov for en sikkerhetspolitisk ordning, var det også klart at en slik ordning måtte komme istand via *internasjonal samarbeid*. Noen annen vei å gå var i praksis utelukket. Ingen enkelt av de berørte parter kunne på egen hånd foreskrive en gitt ordning og forvente at de andre uten videre ville etterleve denne. Dessuten ville en ordning som ikke var basert på samarbeid, bare ytterligere skjærpe det foreliggende konfliktpotensial, og derved virke stikk imot den formodede hensikt.

Når det gjelder *mulighetene* som lå til grunn for den sikkerhetspolitiske ordning som kom istand, så fulgte disse i noen grad av *behov* som forelå. Forøvrig spilte to (innbyrdes nært beslektede) forhold inn.

Det ene var at Antarktiss allerede på forhånd var så godt som demilitarisert. De eksempler man hadde hatt på bruk av antarktiske områder i militærstrategisk øyemed (jfr. f. eks. foran), var tross alt av rudimentær karakter og beskjedent omfang. Den eksisterende situasjon måtte nødvendigvis veie tungt med hensyn til å muliggjøre det *some-arrangement* som ble opprettet. Den fullstendige demilitarisering, atom-forbud m. v. innebar i praksis ingen radikal situasjons-ending. Snarere var det tale om en formalisering av *status quo*, hvorved man tilstrebet å utelukke en utvikling som ingen av partene ønsket eller hadde behov for.

Det annet forhold som favoriserte en slik ordning, var de *makeighets-hensyn* som nødvendigvis må ha gjort seg gjeldende i partenes overveielser. På den ene side var ikke de antarktiske områder av en så livsviktig strategisk betydning for noen av partene at de av den grunn skulle finne det maktpåliggende å f. eks. stasjonere styrker der.

På den annen side ville en slik politikk, dersom den effektivt skulle kunne tjene strategiske og sikkerhetspolitiske formål, medføre store — avskrekkelige store — omkostninger og praktiske problemer. Noe rustningskappløp i Antarktis var det, kort sagt, ingen som var særlig interessert i.

Partenes felles holdning i spørsmålet om fullstendig demilitarisering kommer meget klart til uttrykk i Antarktis-traktatens forord, hvor det bl. a. heter at

(De kontraherende parters navn) . . . som erkjenner at det er i hele menneskehetens interesse at Antarktis fortsatt og for alltid bare skal brukes til fredelige formål og ikke bli skueplass eller gjenstand for internasjonale uoverensstemmelser . . . (etc.)

I «Antarktis-modellen» har man altså å gjøre med en situasjon hvor partene, til tross for uoverensstemmelser og interessearvrik på en rekke punkter, erkjente behovet for og muligheten av å samarbeide om opprettelsen av et omfattende sikkerhetspolitisk sone-arrangement.

Så tilbake til selve *innholdet* av den foreliggende sikkerhetspolitiske ordning, og hvordan denne ordning relaterer seg til de faktiske problem-kompleks som den er rettet mot.

I et gitt perspektiv er Antarktis-traktaten å betrakte som en *minimums-løsning*: Som reguleringsmodell i suverenitets-spørsmål overskrider således traktaten såvidt det absolutte minimum som behøves for en midlertidig politisk pasifisering — i og med at man fikk vedtatt en formulering som innebar en slags «frysing» av *status quo* når det gjaldt de uoverensstemmelser som knyttet seg til suverenitetskravene.

Når det derimot gjelder visse av ordningens sikkerhetspolitiske aspekter, er forholdet noe annerledes: Fra et nedrustnings-synspunkt fikk man noe nær en *maksimums-løsning* i og med de meget omfattende forbud mot virksomhet av militær karakter.

Når det gjelder den *praktiske verdi* av et sone-arrangement av denne type, er det imidlertid nærliggende å rette søkelyset mot hvilke *garantier* man har mot overtreddelser, m.a.o. hva som finnes av kontroll- og sanksjons-mekanismer.

De viktigste forholdsregler på dette felt er formulert i Antarktis-traktatens artikkel VII («inspeksjonsparagrafen», jfr. foran). Kon-

trollfunksjonen blir altså i første rekke ivaretatt gjennom partenes ubegrensede adgang til *inspeksjon*, og forøvrig gjennom forpliktelsen til forhåndsvarsling om ekspedisjoner og opprettelse av stasjoner og til full gjensidig informasjonsutveksling. Noe særskilt kontrollapparat eksisterer imidlertid ikke. Man har heller ikke noen konkrete bestemmelser angående eventuell bruk av sanksjoner. Den eneste uttrykkelige regel partene har å holde seg til i en eventuell situasjon hvor det måtte foreligge krenkelser av det antarktiske sone arrangement, er Antarktis-traktatens artikkel X, som sier at:

Hver av de kontraherende parter påtar seg å bruke passende midler for, i overensstemmelse med De Forente Nasjoners pakt, å sørge for at ingen driver noen virksomhet i Antarktis som strider mot traktatens prinsipper og hensikt.

Denne formulering er så vag at man i praksis vil kunne risikere enten at sanksjoner overhodet ikke blir iverksatt, eller at de enkelte parter treffer uensartede sanksjonstiltak etter eget forgodtbefinnende og individuelle oppfatning av hva som måtte være «passende midler».

Vi skal imidlertid se nærmere på selve *inspeksjonsordningen*, som med den form den har fått i Antarktis, er av spesiell og prinsipiell interesse. ¹¹

Ingen restriksjoner ble lagt på retten til å utføre inspeksjoner. Dermed ble også prinsippet om *luftinspeksjon*, som har vært så omstridt med hensyn til andre deler av verden, knesatt i Antarktis. Dette prinsippet ble første gang foreslått av president Eisenhower i den generelle «Open Skies»-planen på toppmøtet i Genève i 1955, og ble igjen foreslått fra amerikansk side i 1958 for Arktis' vedkommende, idet man presenterte for FN's Sikkerhetsråd en plan om en såkalt «Arctic International Inspection Zone». ¹² Disse forslagene vant ikke tilstrekkelig gehør på sovjetisk hold, og ble derfor ikke realisert. Når luftinspeksjons-prinsippet imidlertid kom til anvendelse i Antarktis, innebar Antarktis-traktaten på dette punkt en interessant nyskapning.

Det samme var tilfellet med et annet, kanskje enda viktigere trekk ved inspeksjonsordningen, nemlig at inspeksjoner utføres *unilateralt*, ved observatører som den enkelte part selv utpeker. Fordelen ved dette er at inspeksjonene blir så effektive som hver enkelt part bestemmer å gjøre dem, siden inspeksjonene ikke blir avhengig av forhåndsavtaler eller godkjenning for hvert tilfelle. Heller ikke blir inspek-

sjonene gjenstand for slik obstruksjonstaktikk som kan forekomme når de skal utføres av multinasjonalt sammensatte grupper eller internasjonale kommisjoner.

På den annen side: Det forhold at inspeksjonene skal gjennomføres unilateralt og ikke av et fellesorgan som opprettes for dette formål, bringer de mindre nasjonene i en noe utfredsstillende situasjon i og med at bare en stormakt vil ha tilstrekkelige ressurser og operativ kapabilitet til effektivt å kunne inspisere virksomheten i et område med så store avstander og så ugjestmilde betingelser som Antarktis. For de mindre nasjonene vil den viktigste sikkerhetsgaranti bestå i den avskrekkingseffekt som følger av en demilitarisering kombinert med den forpliktelse alle parter har til å forhåndsvarse «alle ekspedisjoner til og innen Antarktis — alle stasjoner — og alt eventuelt militært personell eller utstyr som man akter å bringe dit», som det heter. Nå er vel ikke dette tilstrekkelig til å hindre stormakter i å neglijsere demilitariseringen i en krise eller nøds-situasjon — og i så tilfelle vil de neppe kunne stanses av noen inspeksjon. Likevel må man tro at avskrekkingseffekten er tilstrekkelig til å hindre slike mindre overtreddelser som kan undergrave demilitarisingsordningen gradvis over en langre periode, tilstrekkelig til å utelukke mindre forsøk på «juks».¹³

Inspeksjonsretten har ikke fått særlig stor anvendelse. Bare 5 stater har utført slike inspeksjoner. Disse 5 er New Zealand (i 1963), Australia og Storbritannia sammen (i 1963), Argentina (i 1965) og USA (henholdsvis i 1964, 1967, 1971 og senere regelmessig hvert år). Bare de amerikanske inspeksjonene har omfattet et stort antall installasjoner i vidstrakte områder, mens de andre har vært begrenset til noen få stasjoner i mindre områder. Ikke i noe tilfelle har det vært funnet indikasjoner på misbruk eller overtreddelser av traktaten. Det begrensede antall inspeksjoner gjenspeiler tydeligvis en generell formennelse blant partene av at de har lite behov for å holde oppsikt med hverandre, dessuten det faktum at inspeksjoner er kostbare og derfor får lav prioritet. Bortsett fra USA synes ingen av partene å ha vært særlig interesserte i å gjøre inspeksjonene til en normal og regulær del av sin virksomhet.

Fra enkelte hold har det blitt beklaget at inspeksjonsinnsatsen har vært såpass svak. Argumenter her har vært at (a) mer regulære inspeksjoner vil være et verdifullt middel til å styrke inspeksjonsprinsippet generelt, og (b) en mer aktiv inspeksjonspolitikk kan bidra til å frem-

me eksperimentering og utvikling av nye metoder som kan ha betydning for de generelle rustningskontroll- og nedrustningsbestrebelser ellers i verden.

Som nevnt vil de mindre nasjoner ha vanskeligheter med å utføre inspeksjoner effektivt under et system hvor hvert land har rett til å inspisere de øvrige parters virksomhet. De kan imidlertid gjøre som Storbritannia og Australia i 1963 og organisere felles inspeksjonsreiser. (Prinsippet om unilateralt oppnevning av observatører er altså ikke til hinder for at to eller flere parter kan samarbeide om den praktisk/operative gjennomføring av inspeksjonene). Hvis dette ble gjort på en regulær basis, er det ikke utelukket at man kunne utvikle erfarings og teknikker for å organisere kontrollsystemer som kunne styrke de små nasjoners stilling generelt i forhandlinger som gjelder sonearrangementer, rustningskontroll m. v.

Hittil har det antarktiske eksempel ikke fått noen vesentlig virkning for rustningskontroll- og nedrustningsbestrebelser i andre deler av verden, bortsett fra at Antarktis-traktatens bestemmelser om demilitarisering, fri adgang og inspeksjoner er blitt kopiert i Traktaten for det Ytre Rom («Outer Space Treaty») av 1967.¹⁴ Det samme kan i noen grad anføres med hensyn til Havbunnsstraktaten («Seabeds Decernuclearization Treaty») av 1971,¹⁵ men demilitariseringen er der utvannet til å gjelde atomvåpen og andre masseødeleggelsesvåpen.

Det er enda et trekk ved det antarktiske sonearrangement som vi kan spandere noen betraktninger på, nemlig *forbudet mot kjernefysiske prøver*. Lag må Antarktis-traktatens forbud mot kjernefysiske prøver vesentlig sies å ha historisk verdi, i og med at man fikk en geografisk mer omfattende prøvestansavtale i 1963. Antarktis-traktatens atomforbud fortjener likevel å nevnes ikke minst fordi det var det første generelle internasjonale forbud mot slike prøver. På Antarktis-konferansen (traktatforhandlingene) i 1959 ble man nokså tidlig enige om å forby «prøving av enhver type våpen», men dermed sto fremdeles muligheten åpen for ikke-militære kjernefysiske sprengninger for fredelige formål, f. eks. slike eksperimenter som å sprengte ut kunstige havner med atomladninger. Enkelte av partene, spesielt statene på den sydlige halvkule, insisterte imidlertid på et mer omfattende forbud, og man ble til slutt enige om å føye til at «Enhver kjernefysisk eksplosjon i Antarktis og henleggelse av radioaktivt avfall der skal være forbudt». I tilbakeblikk kan denne bestemmelse synes noe vel restriktiv, og det er betegnende at det i de senere år har vært

en økende interesse blant vitenskapsmenn for å vurdere mulighetene for lagring av radioaktivt materiale i Antarktis.¹⁶

Spørsmålet om en liberalisering av forbudet mot atom-dumping har imidlertid hittil ikke blitt reist på politisk plan. Det synes for tiden heller ikke trolig at så vil skje. Frykten for konsekvensene av en eventuell tukling med traktaten — at man derved kan gi støtet til en utvikling som man ikke vil ha kontroll over — har i praksis medført et effektivt tabu.

Når det gjelder *dagens situasjon* med hensyn til Antarktis, må man kunne si at de sikkerhetspolitiske problemer i ganske høy grad er brakt under kontroll.

Ett forhold som imidlertid kan skape komplikasjoner, er spørsmålet om den militærstrategiske betydning av den angivelige 100 % sivile forskning som foregår i Antarktis. I virkeligheten er det vanskelig — for ikke å si umulig — å trekke noen klar grense mellom forskning for henholdsvis sivile og militære formål, og det er vel realistisk å regne med at iallfall deler av stormaktenes forskningsprogrammer er lagt opp med et sideblikk til hva som kan være nyttig i militær sammenheng. F. eks. kan utviklingen av visse typer radionavigasjons-systemer lett ses i sammenheng med de strategiske ubåters navigasjonsbehov. At slik forskning skulle innebære noe traktatbrudd, vil det være for drøyt å hevde, men i en gitt situasjon kan virksomheten likevel tenkes å komme noe på kanten av det hovedformål som nevnes i traktatforordet; at «Antarktis . . . bare skal brukes til fredelige formål». Et interessant moment å minne om i denne sammenheng, er det som ble anført innledningsvis om *teknologisk utvikling* som én av de 5 faktorer som bestemmer et områdes militærstrategiske betydning. Dette momentet virker imidlertid i begge retninger. Det kan f. eks. argumenteres at nettopp p.g.a. den teknologiske utvikling er bruk av Antarktis i militærstrategisk øyemed blitt mindre interessant, fordi den teknologiske utvikling gir partene flere alternative muligheter til å fremme sine sikkerhetspolitiske og militærstrategiske mål uten å ty til bruk/misbruk av Antarktis.

Et annet forhold som har vært hevdet å kunne skape sikkerhetspolitiske usikkerhet i Antarktis, er traktatens angivelige «eksklusive» karakter. Argumentet er her at tredje parter — som ikke tar del i de jevnlig konsultative møter (se foran) under Antarktis-traktaten — vil kunne føle forsmedelsen over å bli «holdt utenfor» så sterkt at de av den grunn kan bli fristet til å krenke områdets sikkerhetspolitiske

status.¹⁷ Forfatterens oppfatning er at man her har å gjøre med et skinnproblem. Rett nok er forholdet mellom traktatpartene og tredje parter et interessant sakskompleks som dertil har visse kinkige sider. Samtidig er det imidlertid på det rene at Antarktis-traktaten er en såvidt åpen «organisasjon» at hvilke som helst nasjoner som besitter tilstrekkelig operativ evne til overhodet å kunne utgjøre noen trussel mot områdets sikkerhetspolitiske status, også — om de så måtte ønske — vil kunne få anledning til å bli traktatparter med adgang til deltagelse i konsultasjons-ordningen. Noe sikkerhetspolitisk problem i denne sammenheng eksisterer i virkeligheten neppe.¹⁸

Den viktigste usikkerhetsfaktor for Antarktis' vedkommende er den eventualitet som foreligger med hensyn til fremtidig ressursutnyttelse og annen økonomisk virksomhet. Vurderer man det objektive grunnlag for slik virksomhet, kan det fortone seg virkelighetsfernt å fremheve denne faktoren. Muligheten av at økonomisk/ekstraktiv virksomhet vil kunne finne sted i Antarktis i inneværende århundre er gang på gang fra eksperthold blitt avskrevet som utopisk.¹⁹ Ikke desto mindre er det en eventualitet som i stigende grad blir tatt alvorlig (jfr. den utstrakte mineralressursletting som foregår i tilknytning til den generelle forskningsvirksomhet i Antarktis), og som åpenbart innvirker på traktatpartenes politiske disposisjoner. Bl. a. må man ta i betraktning at driverdige naturressurser i Antarktis vil gi verdensdelen en *eigenverdi* (objektivt såvel som persipert, jfr. foran) som den hittil ikke har hatt, noe som nødvendigvis også må få sikkerhetspolitiske implikasjoner.

Om samarbeidet under Antarktis-traktaten skal kunne fortsette som hittil, er det maktpåliggende for traktatpartene at de i tide evner å utforme en felles politikk med noenlunde ensartede retningslinjer for hvordan man skal takle de problemer — prinsipielle/politiske såvel som praktiske — som vil melde seg hvis og når økonomisk utnyttelse av antarktiske ressurser blir aktuelt. Makter man ikke dette, vil Antarktis-traktaten kunne sprekke, og man vil være tilbake til forholdene fra før 1959 — med den viktige forskjell at det sikkerhetspolitiske problemstoff ikke lenger vil ligge på det latente plan, men være kommet pinlig klart frem i dagen. Det gamle — og stadig uløste — problemkompleks omkring suverenitets- og jurisdiksjonsforholdene samt adgangsproblematikken vil manifestere seg på ny i et opptrappet konfliktmønster hvor linjene vil gå på den ene side mellom kravhavere og ikke-kravhavere, og på den annen side mellom enkelte av krav-

havene innbyrdes. På denne måten vil ressurskappkjøpet for alvor kunne gjøre Antarktis til et sikkerhetspolitisk problemområde.

Hvorvidt disse dystre utsikter vil bli virkelighet, avhenger som sagt av traktatpartenes evne til å treffe forebyggende tiltak. I og med Antarktis-traktatens *konsultasjons-ordning* har man allerede et apparat som — om partene ønsker det — kan benyttes for dette formål. Et første skritt i så måte er allerede blitt tatt for så vidt som traktatpartene under sitt konsultative møte i Wellington 1972 vedtok en rekommendasjon²⁰ om at spørsmålet om ressurser i Antarktis skulle studeres nøye for så å bli tatt opp til drøftelse på det neste konsultative møte (som altså er berammet til Oslo 1975). Når det gjelder evne og vilje til å gi seg i kast med de prinsipielle og praktiske politiske problemer som spørsmålet om ressursutnyttelse i Antarktis reiser, synes imidlertid traktatpartene fremdeles å befinne seg på «katten-rundt-den-varme-grøten-stadiet».

Vi har i det foregående betraktet det sikkerhetspolitiske some-arrangement som vi har å gjøre med i Antarktis samt det internasjonale samarbeid som er organisert i Antarktis-traktaten, som en «modell» for løsning av sikkerhetspolitiske problemer. «Antarktis-modellen» har i de senere år vært gjenstand for adskillig oppmerksomhet med hensyn til den mulige anvendbarhet av modellens elementer i andre nye territorier hvor behovet for sikkerhetspolitiske samarbeidsløsninger har gjort seg gjeldende. Den mest nærliggende interesse som knytter seg til denne modellen, gjelder imidlertid dens videre anvendbarhet i Antarktis selv; dens egnethet som sikkerhetspolitisk problemløsningsmodell for den fremtidige utvikling i denne spesielle geografiske region. I så måte vil det forestående konsultative møte i Oslo være en første prøvesten.

November 1974.

Noter

1. Jfr. Fridtjof Nansen-Stiftelsens artikkelssamling *The Challenge of New Territories*, Universitetsforlaget, Oslo 1974, spesielt Willy Østrem & Gunnar Skagestad: «The Challenge of New Territories — An Introduction», s. 1—4.
2. Presentert bl. a. i forelesning om «Sikkerhetspolitiske problemer i Arktis» i kurs *STV-951 Nye territorier i internasjonal politikk*, Institutt for statsvitenskap (høstsemesteret 1972).
3. Jfr. O. G. Skagestad: *Internasjonal samarbeid i polarområdene: Et sikkerhetspolitisk perspektiv*, studie AA:P113, Fridtjof Nansen-Stiftelsen på Polhøgda 1972, s. 6—7. (Revidert utgave i *Norsk Militært Tidsskrift*, nr. 11, november 1974 s. 455—466).
4. I en pressemelding fra det britiske Utenriksdepartement ble det således 18. januar 1949 opplyst at:

«Being anxious to avoid any misunderstanding in Antarctica which might affect the friendly relations between the United Kingdom, Argentina and Chile, the Governments of these three countries have informed each other that, in present circumstances, they foresee no need to send warships south of latitude 60 degrees during the 1948—49 Antarctic season, apart, of course, from routine movements such as have been customary for a number of years».

5. Jfr. også Edward Hambro: «Some Notes on the Future of the Antarctic Treaty Collaboration», *The American Journal of International Law*, Vol. 68, 1974, s. 217—218.
6. For en beskrivelse av dette foretaket kan vises til Richard E. Byrd: «Our Navy Explores Antarctica», *The National Geographic Magazine*, Vol. XCII, No. 4, oktober 1947, s. 429—522.
7. *U.S. Department of State Bulletin*, Vol. 38, No. 998 (1958), s. 910—912. For en gjennomgang av Antarktis-traktaten *in extenso*, se *Norges Traktater*, Bind III, Oslo 1968, s. 517—520, eller vedlegget i dette hefte, side 817.
8. En drøftelse av konsultasjonsordningen finnes hos Truls Hanewold: «The Antarctic Treaty Consultative Meetings — Form and Procedures», *Cooperation and Conflict*, No. 3/4, 1971, s. 183—199.
9. Jfr. også O. G. Skagestad: *op.cit.* (note 3, supra), spes. s. 9.
10. *Ibid.*, s. 13—17.
11. For en mer inngående analyse av hvordan den antarktiske inspeksjonsordning virker, se Truls Hanewold: «Inspections in Antarctica», *Cooperation and Conflict*, no. 2, 1971, s. 103—114.
12. U. N. Doc. S/P.V. 814, April 29, 1958.
13. Finn Solli: «The Political Experiment in Antarctica», *The Bulletin of the Atomic Scientists*, Vol. XXVI, No. 10, desember 1970, s. 18.
14. Jfr. H. G. Darwin: «The Outer Space Treaty», *British Year Book of International Law*, 1967, Oxford University Press 1969, s. 278—289.
15. Jfr. P. Terrence Hopmann: «Bargaining in Arms Control Negotiations: The Sebuds Denuclearization Treaty», *International Organization*, Vol. 28, No. 3, 1974, s. 314—315.
16. Se f. eks. *The Bulletin of Atomic Scientists*, Vol. XXIX, No. 1, 1973, s. 4; og «ley gravøyards for radioactive coffins», *New Scientist*, 25 January 1973, s. 188.
17. Jozef Goldthar: «Troubles in the Antarctic?», *Bulletin of Peace Proposals*, Vol. IV, 1973, s. 286—288.
18. O. G. Skagestad: «The Antarctic: 'Troubles' Revisited», *Bulletin of Peace Proposals*, Vol. IV, 1973, s. 383—384.
19. Se f. eks. Neal Potter: *Natural Resource Potentials of the Antarctic*, The American Geographical Society, 1969, 97 sider; Neal Potter: «Economic Potentials of the Antarctic», *Antarctic Journal*, Vol. IV, No. 3, mai—juni 1969, s. 61—72; Neal Potter: «The Antarctic: Any Economic Future?», *The Bulletin of the Atomic Scientists*, Vol. XXVI, No. 10, desember 1970; og Finn Solli: «The New Development in the Polar Regions», i *The Challenge of New Territories*, *op.cit.* (note 1, supra), s. 24.
20. Recommendation VII — 6 «Antarctic Resources — Effects of Mineral Explorations», *Antarctic Treaty. Report of the Seventh Consultative Meeting 30 October — 10 November 1972*, Ministry of Foreign Affairs, Wellington 1973, s. 22. Jfr. også Hambro: *op.cit.* (note 4, supra).